

ТЕМАТИЧНИЙ ВИПУСК

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Додаток 1 до Вип. 35, том IX (60), 2015 р.

Тематичні рубрики випуску:

Болонський процес і перспективи розвитку вищої освіти
в Україні, Європі та світі

Управління якістю освіти: стандартизація та інноваційність

Моніторинг якості освіти: засоби, технології та перспективи

Сучасний освітній менеджмент: економічні, організаційні та психологічні
засоби реалізації в Україні, Європі та світі

Філософія та психологія освіти

Новітні засоби навчання: проблеми впровадження та стандартизації

**Послідовність загальної середньої та вищої освіти
як європейський стандарт**

Психолого-педагогічні та організаційні умови запровадження європейських
стандартів вищої освіти в Україні

Освіта. Культура. Глобалізація: виклики сьогодення

УДК 378.014.25:061.1ЄС(477)
В 55

Рекомендовано Вченою радою
ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди"
Протокол № 3 від 27 жовтня 2014 р.

Видання здійснено за сприяння Міжнародної Експертної Агенції
"Консалтинг і Тренінг" та Східно-Європейського Інституту Психології

Редакційна колегія випуску:

Кремень В.Г., Савченко О.Я., Маноха І.П., Ляшенко О.І., Коцур В.П.,
Рик С.М., Вашуленко М.С., Бех І.Д., Калмикова П.О.

Відповідальний редактор випуску:

Маноха І.П., доктор психологічних наук, професор

Гуманітарний вісник ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди" – Додаток 1 до Вип. 35, Том IX (60) : Тематичний випуск "Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору". – К.: Гнозис, 2015. – 544 с.

Humanitarian Bulletin SU "Pereyaslav-Khmelnytsky Pedagogical University by H.Skovoroda" - Supplement 1 to Vol. 35, Volume IX (60): Thematic Issue "Higher Education in Ukraine in the context of integration into the European educational space." - K.: Gnosis, 2015. - 544 p.

Збірник затверджено постановою Президії ВАК України
з психологічних та філософських наук від 14.04.2010 №1-05/3,
з педагогічних наук від 06.10.2010 №3-05/6.

У тематичному випуску вміщені наукові статті фахівців з питань вищої освіти, присвячені актуальній проблемі входження України до європейського освітнього простору. Перспективи євроінтеграційних процесів у сфері вищої освіти, вимоги Болонського процесу та питання готовності України відповідати цим вимогам, моніторинг якості освіти, стандарти європейського освітнього простору та завдання, що стоять перед вищою освітою України сьогодні - ось далеко не повний спектр проблем та питань, до висвітлення та спроби розв'язання яких звертаються автори випуску. У центрі уваги також питання управління якістю освіти, перспективи запровадження механізмів сучасного освітнього менеджменту, а також - умови й напрями оптимізації та розвитку вищої освіти України в сучасних умовах. Для фахівців-освітян, науковців, дослідників освітньо-педагогічних та управлінських проблем розвитку освітньої справи в Україні та за її межами.

ISBN 978-966-2760-18-7(9)

© Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди, 2015 р.
© Східно-Європейський інститут психології, 2015 р.
© Міжнародна експертна агенція "Консалтинг і Тренінг", 2015 р.
© Видавничий дім "Гнозис", 2015 р.

КОВАЛЮК О.М. , Особливості управління навчальним закладом на засадах здоров'язберігаючих технологій	399
КРИВОЛАП О.Ю. , Формування готовності майбутнього вчителя початкової школи до розвитку творчих здібностей учнів як умова його конкурентоспроможності	406
КУГАЙ М.С. , Діяльнісний підхід у підготовці майбутніх учителів географії до екологічного виховання учнів	413
ЛИСТОПАД О.А. , Проблема творчості в підготовці майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до професійної діяльності	420
МОСЮК О.О. , Модель підготовки майбутніх учителів математики до інноваційно-дослідницької діяльності	428
МУДРАК М.А. , Тенденції в галузі підготовки вчителів для професійної творчої діяльності (1985-1991 рр. XX ст.)	438
НЕСТЕРЕНКО А.М., ЩЕРБА В.О. , Принцип наступності під час навчання математики в ланці загальноосвітня школа – вищий навчальний заклад	445
ПАВЛЮК В.І. , Програми підготовки майбутніх учителів англійської мови в системі багаторівневої освіти Канади	453
ПАЛАМАРЧУК Л.М. , Проблеми підготовки майбутніх учителів до впровадження освітніх технологій у навчально-виховний процес загальноосвітньої школи	459
ПЕХАРЕВА А.С. , Шкільна тривожність у часто болючих дітей младшого шкільного віку	469
ПЕХАРЕВА С.В. , Перспективи розвитку системи дошкільної освіти в Україні на засадах особистісно орієнтованого підходу	477
ПОНОМАРЕНКО Т.О., СТЕПАНЧЕНКО Г.Ю., ЛЕТЕНКО М.Г. , Формування управлінської культури фахівців дошкільної освіти як умови ефективного становлення соціальної компетентності дошкільників	484
ПРОТАС О.Л. , Наступність середньої і вищої освіти як умова професійного самовизначення молоді	494
СТОЛЯР Г.І. , Роль екологічної психології у формуванні в школярів екологічної свідомості ...	503
ЦАРИК О.М. , Особливості розвитку культури мовлення учнів у вітчизняних середніх закладах міжвоєнного періоду XX ст.	511
ШКІЛЬОВА Г.М. , Сучасний стан процесу підготовки майбутніх учителів початкових класів в умовах ВНЗ.	522
ЯЦЕНЮК Н.І. , Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів іноземної мови до формування іншомовної комунікативної компетенції молодших школярів засобами підручника	530

КУГАЙ М.С.,

викладач, кафедра географії та
методики її навчання,

Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
м. Умань

ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ ДО ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ

У статті розглянуто можливості діяльнісного підходу у підготовці майбутніх учителів географії до екологічного виховання учнів. Встановлено зв'язок між діяльністю студента у навколишньому середовищі та сформованістю певного типу поведінки у вигляді діяльнісно-поведінкового компоненту його підготовки. Доведено, що підготовка майбутнього вчителя географії до екологічного виховання учнів передбачає володіння ним змістом і способами (прийомами, діями) отримання і застосування засвоєних знань на практиці у вигляді професійно-екологічних умінь.

Ключові слова: екологічне виховання, підготовка майбутніх учителів географії, діяльність, уміння, поведінка, діяльнісно-поведінковий компонент.

В статье рассмотрены возможности деятельностного подхода в подготовке будущих учителей географии к экологическому воспитанию учеников. Установлена связь между деятельностью студента в окружающей среде и сформированностью определенного типа поведения в виде деятельно-поведенческого компонента его подготовки. Доказано, что подготовка будущего учителя географии к экологическому воспитанию учащихся предполагает владение им содержанием и способами (приемами, действиями) получения и применения усвоенных знаний на практике в виде профессионально-экологических умений.

Ключевые слова: экологическое воспитание, подготовка будущих учителей географии, деятельность, умение, поведение, деятельно-поведенческий компонент

The article considers the possibility of involvement in the training of future teachers of geography to environmental education. It examines the relationship between a student's learning environment and formation of the certain type of activity-behavioral component of its preparation. It is concluded that the training of future teachers of geography to environmental education of students assumes possession of the necessary methods (techniques, actions) of production and application of the knowledges acquired on practice in the form of professional skills.

Key words: environmental education, training of future teachers of geography, activities, skills, behaviour, activity-behavioral component.

Педагогічна теорія отримує подальший розвиток в практичній діяльності, яка не може зводитися лише до індивідуального досвіду вчителя. У порівнянні з досвідом інших вона отримує обґрунтування в педагогічній теорії. Практика служить засобом застосування теорії у розвитку самої педагогічної теорії. Наукові знання функціонують у практичній діяльності вчителя, яка являє собою нерозривну єдину цілість з досвідом.

На підготовку майбутнього вчителя географії до екологічного виховання учнів найбільший вплив має діяльнісний підхід.

Ряд авторів (Н. Винокурова, Н. Яремчик, О. Назаренко, Р. Селіванова, П. Пустовіт) у структурі підготовки майбутнього вчителя виділяють діяльнісний компонент (операційний, система педагогічних умінь, праксеологічний), який відображає цілісну систему еколого-педагогічних умінь, характерних для зацікавленості та захопленості учителем рішенням еколого-педагогічних завдань.

Саме на дослідження діяльнісно-поведінкового компоненту майбутнього вчителя географії до екологічного виховання учнів є предметом нашої статті.

Будь-яка діяльність, яка здійснюється суб'єктом, включає в себе засіб, процес перетворення і результат. Організація дослідницької, творчої діяльності, а також діяльності, пов'язаної з пошуком і застосуванням знань у рамках підготовки майбутніх учителів у процесі вивчення географії покликана вдосконалювати їх знання, виробляти у них картографічні навички географічного моделювання і прогнозування.

Залучення майбутніх педагогів в активну діяльність сприяє формуванню знань, переконань, відносин, умінь їх використовувати, застосовувати

Відповідність загальної середньої та вищої освіти як європейський стандарт

кванти з їх допомогою нові, раніше невідомі явища і факти. Однак одно відзначити, що сам факт участі майбутнього вчителя в будь-якому діяльності не може служити єдиною ознакою дієвості його знань, тому причини, що спонукали його прийняти участь в даному виді діяльності, можуть бути різними.

У нашому дослідженні виходимо з того, що діяльнісно-поведінковий компонент підготовки майбутнього вчителя до реалізації екологічного виховання включає вміння творчо застосовувати на практиці способи і прийоми екологічної діяльності, реалізовувати екологічні знання, давати їм оцінку власним професійним можливостям, застосовувати різні технології, форми та методи екологічного виховання та оперативно реагувати на інноваційні процеси в екологічному вихованні. У даному компоненті відображений процес створення педагогом системи професійної діяльності та забезпечення її функціонування на всіх етапах руху від освітньої діяльності до результату.

Отже, процес підготовки майбутнього вчителя до здійснення екологічного виховання учнів є цілеспрямованим процесом, який включає в себе не тільки набуття студентами екологічних знань і перетворення цих знань у навчання, а й закріплення, вдосконалення на їх основі відповідних дій, рішень, поведінки.

Діяльнісно-поведінковий компонент підготовки майбутніх учителів географії включає в себе професійно значущі вміння: організаційні, проєктні, планування, прогнозування, системного аналізу, планування, творчого і критичного мислення; прогностичні - передбачення екологічних ризиків, своєчасне їх попередження на основі принципу обережності; рефлексивні - оцінка результатів діяльності, що пропонується педагогом; пошук варіантів вирішення екологічних проблем на основі співпраці і соціального партнерства; комунікативні – аргументування і відстоювання власної точки зору, визначення позицій інших людей; пошук і обробка інформації, в тому числі з використанням інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ); складання власних суджень, застосування прийомів самоаналізу і самооцінки [2, 3].

О. Миргородська всі дослідницькі вміння, якими повинні володіти майбутні вчителі географії об'єднує в п'ять груп: операційні, організаційні, комунікативні, практичні, картографічні [5].

О. Удовиченко пропонує виділити наступні групи професійних екологічних умінь:

I група – еколого-евристичні вміння, спрямовані на виявлення оцінки екологічного довкілля;

II група – еколого-просвітницькі вміння, метою яких виступає проведення про-

паганди ідей на захист причетності кожного громадянина до відповідальності за збереження живої і неживої природи;

III – еколого-діяльнісні вміння, призначенням яких є готовність особистості здійснювати конкретні дії з охорони природи і її складових об'єктів, проводити необхідні природоохоронні заходи;

IV – еколого-педагогічні вміння, що являють собою групу умінь виховувати еколого-освітню діяльність серед молоді в навчальних закладах загальноосвітнього типу [9, с. 50].

I. Зверев, Т. Суравегіна розрізняють такі види екологічних умінь: вміння оцінювати стан природного середовища на основі оволодіння базовими навичками; вміння, пов'язані з проявом належної культури поведінки в природі; вміння, пов'язані із захистом навколишнього природного середовища, що поділяються в свою чергу на три види: дотримання правил особистої поведінки, що не допускає шкоди природним об'єктам; вміння виконувати посилені трудові операції; вміння пропагувати екологічні знання серед населення [11].

I. Ісаєв, Н. Померанцева виокремлюють організаційні вміння, до яких відносять: володіння вчителем методами організації навчальної діяльності учнів з вивчення матеріалу екологічного характеру на основі міждисциплінарного підходу; орієнтаційних - знання ціннісних орієнтирів, можливість формування активного ставлення учнів до охорони природи методами навчання предметів; вміння реалізовувати розвивальну функцію - єдність навчання і розвитку під час оволодіння екологічними знаннями в межах різних дисциплін; інформаційні вміння - володіння екологічним матеріалом, що входить до змісту не тільки «свого», але й суміжних предметів; когнітивні вміння - розкриття світоглядної суті екологічних проблем, активна діяльність, їх міждисциплінарного характеру; конструктивні вміння - вибір навчального матеріалу, реалізацію міжпредметних зв'язків, вибір способу викладу навчального матеріалу; вміння реалізовувати мобілізаційну функцію - діяльності учителя з формування в учнів постійної зацікавленості в екологічних проблемах не тільки в рамках свого предмету, але й суміжних наук; вміння реалізовувати дослідницьку функцію - визначення рівня володіння екологічними знаннями, умінь і навичок на основі міждисциплінарного підходу [4, 8].

В. Ніколіна вважає, що гностичні вміння - це способи отримання інформації про світ. Наприклад, вміння працювати з географо-педагогічною літературою, володіння методикою педагогічного дослідження, вміння дати характеристику класу і учня, об'єктивно оцінювати знання, вміння та навички в області фізичної та економічної географії, геоекології тощо [7, с.49].

Проектувальні здібності, на думку автора, позначаються в освітній діяльності

успішності до конструювання педагогічного та наукового «лабіринту» - шляху від незнання до знання, вони мають на увазі результат майбутньої діяльності, пропускають дозування при передачі знань, умінь, навичок [7, с.50].

Ж. Федірко виокремлює конструктивні вміння, які мають забезпечити соціальність інноваційної діяльності. Такими вміннями, на думку науковця, є: вміння комбінувати, переносити знання й вміння в нову ситуацію; вміння планувати свою професійну діяльність; вміння моделювати (особистість, дія, інноваційні проекти, програми, методики, технології тощо) [10, с.247].

О. Захлебний, О. Удовиченко виокремлюють екологічне вміння як спеціалізоване вміння, що передбачає наявність сформованої здатності володіти комплексом екологічних технологій взаємодії з природними об'єктами, створення умов на їх дослідження, зміст, створення умов безпеки та збереження [3; 9].

На думку А. Захлебного навички та вміння з вивчення та охорони навколишнього природного середовища можна розділити на дві групи. Перша - навички та вміння з вивчення навколишнього природного середовища шляхом дослідження та оцінки її краси, стану та можливостей. Друга - навички та вміння дотримуватися норм поведінки і виконувати суспільно корисну діяльність по захисту, догляду та поліпшенню природного середовища, а також пропагувати ідеї охорони природного середовища. Такий поділ на групи здійснює, вважає А. Захлебний, так як види діяльності тісно взаємопов'язані між собою [3].

С. Дерябо, В. Ясвін, розбираючи структуру екологічних умінь майбутнього вчителя виокремили певні групи у кожному окремому блоці професійної підготовки. Так, в еколого-гуманітарному блоці містяться можливості формування еколого-світоглядних умінь, пов'язаних з необхідністю роз'яснення змісту норм гуманістичних взаємин людини з природою. У натуралістичному блоці підготовки виділяються практичні вміння та навички взаємодії з природними об'єктами, а також у антропогенному середовищі. У психолого-педагогічному блоці можна говорити про вміння майбутніх педагогів виконувати еколого-виховні та еколого-освітні функції [1].

Проведений аналіз переконливо підтверджує, що екологічні вміння займають досить важливе місце в загальній структурі кваліфікаційної моделі вчителя географії і дозволяють побачити специфіку цієї сторони діяльності вчителя географічної спеціальності.

Ця специфіка включає в себе дві особливості. Перша особливість відображає загальний професіографічний аспект педагогічної кваліфікації, це відображає особливу «місіонерську» роль вчителя як вихователя майбутніх поколінь, який передає їм цінності відповідального ставлення до навколишнього середовища. У зв'язку з цим у підготовці майбутнього вчителя особли-

ве місце має займати формування морально-екологічної свідомості та екологічного почуття служіння ідеї охорони природи, розуміння її міжособистісного значення та необхідності формування відповідних цінностей в учнів.

Другу особливість особливої значущості екологічних умінь виявляємо на рівні його професійної спеціалізації. Це означає, що слід брати предмет його викладання, і в тому відношенні вчитель географії займає особливе місце в формуванні екологічної вихованості учнів. Успіх підготовки вчителів географії до екологічного виховання учнів визначається значною мірою рівнем сформованості екологічних орієнтирів у майбутніх педагогів, які визначають соціальні потреби вчиринки і діяльність людини по відношенню до навколишньої природи [с.84].

Поведінковий аспект за переконанням учених психологів, в екологічній діяльності, тому екологічне виховання особистості та підготовка вчителів до цього процесу неможливі поза їх практичного включення в екологічну діяльність. Цей процес має бути пов'язаний з розвитком природничих здібностей, фізичних, інтелектуальних і моральних сил, вихованням любові до природи, працьовитістю, повагою до життя як унікального явища. Підготовка майбутнього вчителя до екологічного виховання передбачає оволодіння ним змістом і способами (прийомами, діями) вивчення та застосування усвідомлених знань на практиці, що визначається ступенем засвоєння норм поведінки, норм відносин, реалізацією цих норм в екологічній діяльності.

У географічному аспекті задоволення потреб людини може відбуватися у різних формах екологічної поведінки, зокрема, регулювання споживання, кращому випадку може мати форму різноманітних обмежень. Саме екологічна поведінка, пов'язана зі споживанням нафти, вугілля, металургічних копалин.

Компенсоване споживання спрямоване на досягнення двох завдань: задоволення потреби і створення запасу продуктів, здатного забезпечити необхідний рівень споживання. Саме така форма екологічної поведінки відповідає концепції сталого розвитку, відображає її сутність.

Отже, діяльнісний підхід у підготовці майбутніх учителів географії до екологічного виховання учнів передбачає формування діяльнісно-поведінкового компонента, що стає можливим тільки на основі його практичного включення в екологічну діяльність. Це повинно бути пов'язано з розвитком особистості, його фізичних, інтелектуальних і моральних сил, вихованням любові до природи, працьовитості, поваги до життя як унікального явища.

Відповідно, підготовка майбутнього вчителя географії до екологічного виховання учнів передбачає формування діяльнісно-поведінкового компонента, що стає можливим тільки на основі його практичного включення в екологічну діяльність. Це повинно бути пов'язано з розвитком особистості, його фізичних, інтелектуальних і моральних сил, вихованням любові до природи, працьовитості, поваги до життя як унікального явища.

ним учнів передбачає володіння ним змістом і способами (прийомами, методами) отримання і застосування засвоєних знань на практиці у вигляді проєкційно-екологічних умінь.

Список використаних джерел:

Дерябо С. Д. Экологическая педагогика и психология / С. Д. Дерябо, В. А. Ясвин. – Ростов н/Д : Феникс, 1996. – 480 с.

Захлебный А. Н. Развитие общего экологического образования в России на современном этапе / А. Н. Захлебный, Э. Н. Дзятковская // Россия в окружающем мире – 2008. Устойчивое развитие : экология, политика, экономика : аналитический ежегодник / отв. ред. Н. Н. Марфенина, С. А. Степанова. – М. : Изд-во МНЭПУ, 2008. – С. 144–170.

Захлебный А. Н. Школа и проблемы охраны природы / Захлебный А. Н. – М. : Педагогика, 1981. – 184 с.

Исаев И. Ф. Теория и практика формирования профессионально-педагогической культуры преподавателя высшей школы / Исаев И. Ф. – М. ; Белгород : Московский пед. гос. ун-т им. В. И. Ленина, 1993. – 217 с.

Миргородська О. Л. Формування дослідницьких умінь майбутніх учителів географії у процесі професійної підготовки : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Миргородська Олена Леонідівна. – К., 2008. – 243 с.

Назаренко А. В. Система повышения качества компетентностно-ориентированного экологического профессионально-педагогического образования : дисс. ... доктора пед. наук : 13.00.08 / Назаренко Александр Владимирович. – М., 2014. – 448 с.

Николина В. В. Теоретические основы формирования эмоционально-ценностного отношения учащихся к природе в процессе обучения географии : дисс. ... доктора пед. наук : 13.00.02 / Николина Вера Викторовна. – СПб., 1999. – 345 с.

Померанцева Н. Г. Подготовка студентов педагогических вузов Франции к экологическому воспитанию школьников : дисс. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / Померанцева Надежда Геннадиевна. – М., 2003 – 180 с.

Удовыченко О. Д. Педагогические условия формирования экологической культуры у студентов географического факультета : дисс. ... кандидата пед. наук : 13.00.08 / Удовыченко Оксана Дмитриевна. – Ставрополь, 2005. – 181 с.

Федірко Ж. В. Готовність учителів географії до інноваційної діяльності: теоретичний аспект / Ж. В. Федірко // Педагогічний альманах. – 2012. – Вип. 14. – С. 243–249.

Экологическое образование школьников / под ред. И. Д. Зверева, И. Т. Суравегиной. – М. : Педагогика, 1987. – 160 с.